

Mokinių kūrybingumas kaip svarbi pedagoginė problema

Elvyda Martišauskienė

Vilniaus pedagoginis universitetas

Šio straipsnio tikslas bandyti atskleisti mokinių kūrybingumo svarbą, ištakas bei ryškesnes pedagogines jo ugdymo prielaidas.

Straipsnis grindžiamas mokslinės literatūros analize, vyresniųjų paauglių kūrybingumo tyrimu bei pedagogine patirtimi.

Kūryba – esminė žmogaus žymė. Žinoma, jog žmogaus gebėjimas kurti labiausiai išskiria jį iš visos kūrinijos. Gyvūnai, nors ir gali mus pradžiuginti mąstymo blyksniais, emocijų reakcijų stabilumu, kryptingu dėmesio išlaikymu ir t. t., bet nepajėgia peržengti genetinio ir aplinkos determinuotumo. Kuria tik žmogus. Šią esminę jo skirtybę akivaizdžiai pagrindžia krikščioniškoji filosofija. Ji, remdamasi Šventojo Rašto teiginiu, kad Dievas sukūrė žmogų pagal savo paveikslą, plėtoja mintį, jog Kūrėjas suteikė galią kurti ir žmogui. Tai dieviškiausia žmogaus pajėga, laiduojanti išskirtinę vietą Visatoje. Šią idėją paremia ir humanistinės krypties mokslininkai (M. Foks, N. Rogers ir kt.). Jie taip pat žvelgia į kūrybą kaip į kosmologinį procesą, susiejantį asmenį dvasiniais ryšiais su universumu.

Psichologiniu požiūriu kūrybingumas yra dvilypis. Antai E. Rimkutė pabrėžia vidinę ir išorinę kūrybingumo puses. Pirmoji apima vidinius psichikos veiksmus, antroji – originalią veiklą, bendravimą. Autorės nuomone, abi pusės glaudžiai sąveikauja, įvai-

riopai sujungdamos žinias, motyvus bei gebėjimus į nepakartojamą visumą. O A. Maslowas, vienas iš žymiausių šios srities tyrinėtojų, nurodo pirminį ir antrinį kūrybingumą. Pirminiu jis laiko įkvėpimo atsiradimą, nušvitimą, pasireiškiantį minties unikalumu, visų galių integralumu, spontaniškumu, kitaip sakant, – giliausiu asmenybiškumu. Antrinis kūrybiškumas – tai naujos idėjos realizacijos procesas, jos „aprengimas“ kuo tobulesne forma. Taip atsiranda paveikslai, romanai, išradimai, pastatai ir kt.

Pedagoginiu aspektu svarbi tiek filosofinė, tiek psichologinė kūrybingumo samprata. Apibendrintai dichotominį kūrybingumo pobūdį galėtume nusakyti taip: **savęs ir pasaulio** tobulinimo link. Šios abi kryptys tarpusavyje susijusios, bet pedagoginiu požiūriu tikslinga jas skirti, kad būtų galima išsamiau aptarti ugdymo galimybes.

Ugdymas kaip kūryba. Pirmiausia prisiminkime esmines kūrybos sąlygas – laisvę ir nebūtį. Jei antroji tik pasako, kad tai, kas kuriama, esti nauja, originalu, tai pirmoji reiškia, kad kūrėjas, kaip asmuo, gali savarankiškai veikti ir patirti iš to kylančius padarinius – džiugesį, užsimiršimą, atsakomybę, skausmą ir t. t.

Svarbu pažvelgti į žmogaus pajėgas. Manoma, kad žmogus esti trijų galių – kūno, psichinių bei dvasinių – lydinys. Kūnas, kaip ir visa gyvoji gamta, A. Maceinos žodžiais,

kuriamas gimdymu, reprodukuojant rūšies ypatumus pagal gamtos kodą, o ne laisvai pasirenkant. Psichinės galios, tiksliau jų užuomazgos, taip pat perduodamos genetiiniu keliu, bet jau neturi tolesnės plėtros kodo, t. y. savaime, esant minimalioms sąlygoms, nelaiduojamas jų išsiplėtojimas. Čia turi įsilieti slėpiniausias žmogaus matmuo – dvasinis pradas, kaip dieviškoji žmogaus dimensija, suponuojanti jam asmens, savo galių šeimininko, rangą, kurio dėka jis gali kūrybingai santykiauti su pasauliu. Tikima, kad dvasinis pradas, kaip Dievo dovana, visiems žmonėms duotas potencialiai toks pat. Kitais žodžiais, visi žmonės gali pažinti, mylėti, kurti ir taip suvienyti gamtines savo galias bei palenkti jas dvasiniam pradui ir tokiu būdu jį materializuoti. Tad kodėl, šiuo atžvilgiu gavę visi vienodai, esame tokie skirtingi? Reikalas tas, kad dvasinis pradas turi autokreacijos galią. Todėl žmonės privalo patys dalyvauti savęs kaip asmens kūrime, dėl ko žmogiškoji kūryba pirmiausia ir nukreiptina į save. Sakome nukreiptina, nes be gležnutės dvasinės galios nepažadintos subrendusios dvasios, jie nepajėgia pakilti virš gamtinių ryšių saistomų poreikių, norų, siekimų, negali išvelgti jų aukštesnės prasmės ir pasiduoda gamtiniam determinuotumui, o dvasinė potencialija taip ir lieka nepatirta. Sykiu tampa beprasmė ir kūryba, nukreipta į pasaulį, nes nėra subrendusio kūrėjo, ir net jei genetinis kodas kuriai nors veiklos sričiai esti itin palankus, dažnai pasitenkinama tik lengvu kitų žmonių idėjų reprodukuavimu.

Vadinasi, pedagoginiu požiūriu svarbesnė kūryba, nukreipta į savęs tobulinimą. Šiai kūrybai itin būna pedagoginė pagalba. Ji ir turėtų tapti viso ugdymo epicentru, o pats ugdymas savo giliausia esme – kūryba. Kadangi save kurti iš esmės gali tik pats asmuo, ugdytojui tenka kūrybingai inicijuoti šį procesą, t. y. savo kūrybingą žvilgsnį pa-

saulio link nukreipti į ugdytinio vidų, dar konkrečiau – į dvasinį pradą, kad pažadintų jo norą gręžtis savęs, kaip savo galių šeimininko, link. O tada sudaryti sąlygas taip, kaip tinka asmeniui, t. y. laisvai, santykiauti su pasauliu (žmonėmis, kultūra, veikla, gamta).

Asmens brandos ir kūrybingumo sąsajas pastebėjo daugelis mokslininkų. Antai minėto A. Maslowo manymu, kūrybinga asmenybė yra ypatinga žmogiškosios būties kokybė, neišreiškiamą atskirais mokėjimais, o implikuojanti visą žmoniškumo esmę, laisvai saistomą su pasaulėžiūra, gyvenimo filosofija, gyvenimo keliu, moraliniu kodeksu, visuomenės vertybėmis ir kt. Sykiu kūrybingumas skleidžiasi visoje žmogaus veikloje, persmelkdamas kognityvinę, emocinę ir konatyvinę sferas ir taip tiesdamas gijas pasaulio link. N. Rogerso patirtis rodo, kad, apribojus kūrybingumą, žmogus jaučia įtampą, gali net susirgti. Jaunimas dažnai ima vartoti alkoholį ar narkotikus, kad pasiektų dvasinį pakilimą, į kurį tiesiausias kelias per kūrybą.

Pažymėtina, kad ugdymą kaip kūrybą apibrėžia daugelis Lietuvos pedagogų (S. Šalkauskis, A. Maceina, A. Šerkšnas, L. Jovaiša, V. Aramavičiūtė, V. Rajeckas ir kt.). Jų darbuose grindžiama idėja, kad, A. Maceinos žodžiais, pedagogika kuria „žmogų kaip žmogų“. Asmens kūrybingumo siekiu, noru ugdyti „savarankų, laisvei pajėgų, atsakingai savo gyvenimą kurtis gebantį“, kūrybingą ir darnos siekiantį, galintį „kūrybingai atsakyti į šiuolaikinio pasaulio iššūkius“ žmogų paremtos „Bendrosios programos“ [4, p. 3, 4, 10, 11]. Taigi kūrybingumo ugdymo pamatai ir mokyklos uždaviniai teoriškai visiškai suderinti. Įdomu pažvelgti, kaip tai sekasi realizuoti praktiškai.

Kai kurie vyresniųjų paauglių kūrybingumo aspektai. Bandėme patyrinėti šiuolaikinės mokyklos vyresniųjų paauglių požiūrį

į kūrybą, kūrybos žadinamus išgyvenimus bei kūrybinę veiklą. Mus domino tiek tiesioginis požiūris į kūrybą, tiek į jos svarbiausius rodiklius: atvirumą naujumui, išradingumą, vaizduotę. Tyrėme 120 septintų, aštuntų ir devintų klasių bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos mokinių. Taikėme atsakymų į klausimus, vertybių aprašų, M. Rokeach vertybinių orientacijų ir elgesio vertinimo metodikas.

Požiūrį į kūrybą tyrėme dviem metodais: vertybių aprašo ir vertybinių orientacijų rangavimo (M. Rokeach metodika). Pirmuoju atveju pasiūlėme moksleiviams nurodyti, kokios savybės iš pateikiamų 29 ir kiek (labai svarbios, svarbios, nelabai svarbios, nesvarbios), jų manymu, yra reikšmingos mėgstamiems žmonėms. Paaiškėjo, kad paaugliams svarbesnis išradingumas. Jis patenka į pasirinkamų savybių vidurį – tarp labai svarbių ir svarbių savybių užima 14-ąją vietą (nurodo 72,3% tirtųjų), o nelabai svarbių ir nesvarbių savybių grupėje – 16-ąją vietą (27,6% tirtųjų). Tuo tarpu atvirumas naujumui tarp labai svarbių ir svarbių savybių užima priešpaskutinę vietą (nurodė 53,6% moksleivių), o nelabai svarbių ir nesvarbių savybių grupėje – 2-oji vieta (pasirinko 45,5% tirtųjų). Dar ryškiau kūrybingumas nuvertinamas patiems moksleiviams ranguojant savybes pagal jų svarbumą (M. Rokeach metodika). Paaiškėjo, kad tirtieji paaugliai iš terminalinių savybių mažiausiai svarbia laikė kūrybą – 14,6% apklaustųjų jai skyrė paskutinę vietą, o paskutiniajame penktuke ją nurodė veik pusė mokinių. Iš instrumentinių vertybių tokioje vietoje atsidūrė vaizduotė – 50,4% paauglių ją priskyrė prie mažiausiai reikšmingų. Tuo tarpu vaizduotė laikoma fenomenu, pranokstančiu žmogiškąjį pasaulį ir įgalinančiu originalias jo išvargas. Vadinas, tiek pats kūrybingumas, tiek jo apraiškos nesulaukia didesnio paauglių

dėmesio. Palyginus su kitomis vertybėmis, kūrybingumas priskiriamas prie labiausiai nereikšmingų jiems savybių – atviro hedonizmo, antihumaniškų bei gyvenimą įprasminančių savybių.

Žinoma, kad kūryba teikia žmogui itin didelį, sunkiai žodžiais nusakomą pasitenkinimą dėl naujo gimimo. Ji padeda išskelti, materializuoti savo giliausią esmę. Ne veltui A. Maceina teigia, kad kūrinys žmogui esti daugiau nei vaikas tėvams, nes jis labiau susijęs su kūrėju. Tad visais amžiaus tarpsniais užsimiršimas, atitrūkimas nuo kasdienių rūpesčių esti būdinga kūrybinio proceso žymė. Iš mūsų tirtų paauglių šį jausmą patiria konstruodami, modeliuodami, grodami, piešdami ir t. t. 27,3% mokinių. Kūrybiniai išgyvenimai tarp kitų jausmų yra septinti (iš dešimties). Po jų lieka tik jausmai, kylantys dėl kitų žmonių problemų, rūkymo, alkoholio, narkotikų ir maldos. Taigi kūrybiniai jausmai daugelio paauglių dar nepažadinti.

Mus domina, kaip patys paaugliai vertina savo kūrybinę veiklą. Ją, kaip ir požiūrius, tyrėme dviem aspektais: 1) ar pasiseka rasti nauja, t. y. pastebėti tai, kas neįprasta, savita, kelti originalias idėjas; 2) ar pavyksta išradingai veikti: ištraukti į aktyvią kūrybinę veiklą, originaliai taikyti žinomus ir naujus veikimo būdus bei priemones.

Tyrimo rezultatai rodo, kas paaugliai, vertindami savo veiklą, mažai diferencijuoja minėtus aspektus. Kaip matėme, mąstydami apie kitus žmones, labiau pripažino išradingumą, nes, matyt, atvirumą naujumui sunkiau įžvelgti kituose. Vertinant savo veiklą, šie parametrai veik susilieja, patvirtindami teisingai suprastą jų vieningą pamatą. Tačiau, kaip bebūtų vertinamos kitos savybės, savo kūrybingumas vertinamas prasčiau: nurodoma 20,3% aukštesni žemo ir nepakanamo lygio vertinimai bei 19,8% žemesni aukšto ir labai aukšto lygio vertinimai.

Bandėme tirti, koks mokinių kūrybinės veiklos turinys, t. y. į kokią kūrybinę veiklą paaugliai dažniausiai įsitraukia. Paaiškėjo, kad dauguma jų (79,6%) linkę fantazuoti, svajoti, kad 73,19% tirtųjų pasiseka suderinti muziką, žodį, judesį, kad 64,3% mokleivių teigia surandą unikalų (neįprastą) problemos sprendimą. Gerokai mažiau juos traukia vaidinimas, imitacija. Tai patinka jau tik 45,5% paauglių. Bet mažiausiai iš jų (18,6%) ryžtasi kurti žaidimus ar žinomiems žaidimams naujas taisykles.

Vadinasi, visais aspektais (žinojimo, išgyvenimo ir veikimo) mokinių kūrybingumas yra menkas: dominuoja nepakankamas ar net labai menkas. Gilėjant įsisavinimo lygiui, mažėja jų pasirenkančių tiriamųjų kiekis. Pastebėtina, kad paauglių kūrybingumas labiau krypsta į save – fantazijos, svajonių ar muzikos, šokio, judesio derinimui, kur pats gali būti savęs vertinimo šaltiniu. Kartu akivaizdu, kad kūrybingumo ugdymo uždaviniai dar menkai realizuojami, o kūrybingumas tebėra pedagoginė problema.

Pedagoginės kūrybingumo ugdymo prielaidos. Suprantant kūrybingumo ugdymo svarbą ir matant menką dabartinį paauglių kūrybingumą, akivaizdu, kad būtina ieškoti būdų, kaip jų būtų galima sužadinti. Manytume, kad tikslinga veikti šiomis linkmėmis.

1. Gilinti pedagogų požiūrį į mokinių kūrybingumo tapsmą ir savo vaidmenį jame. Kūrybingumas – sudėtingas fenomenas, sujungiantis tiek visas mokinio galias, tiek jo santykius su ugdytojais. Todėl galimi įvairiausi dariniai, kurie gali būti išoriškai panašūs, bet labai skirtingi savo esme. Pedagogui derėtų apsispręsti: a) ar reikšmingesnis yra mokinio originalus santykis su dėstomu dalyku, ar reprodukuojamos medžiagos kiekis; b) ar svarbesnis mokinio asmens kūrybingumas, ar kūrybinė veikla. A. Maslowo nuomone, „kūrybingumo problema – tai kū-

rybingos asmenybės, o ne kūrybinės veiklos produktų, ne kūrybingo elgesio ir t. t. problema“ [9, p. 85]. Juos gali lemti ir mokinio genetinis kodas, ir ugdytojo kūrybinės pajėgos: originalios mintys, įdomūs sprendimai, naujos technologijos, patrauklūs rezultatai, autoritetingi reikalavimai. Vadinasi, mokinio kūrybinės veiklos rezultatai yra tik iš dalies nauji produktai, laisvai išaugę iš jo unikalumo. Tuo tarpu asmens kūrybingumas randasi iš ėjimo savęs link, kai savarankiškai žvelgiama į savo dvasios gelmę, nedangstomą gamtiško šydo, atvirai komunikuojama su sąžine, įsisąmoninant savo norus, siekimus bei saistant juos su vis platesniais horizontais. Žodžiu, kuriant savo asmenybę. Ši kūryba taip pat reikalauja kito žmogaus pagalbos, nes tik „kitame jis regi save ir išvelgia asmens vertybę ir jo objektyvų svarbumą“ [6, p. 64]. Tad čia ir iškyla ugdytojo asmenybės svarba. Tik asmenybės inicijuoja dvasinius santykius ir gali būti gerais pedagogais, tėvais, draugais. Neretas jų nustebtų, pavadintas kūrėju, nors būtent čia pedagoginė kūryba pakyla aukščiausiai, pasiekdama kito asmens absoliučią nebūtį (pažadina tai, ko jame nebuvo) ir laisvę.

Siekiant šio tikslo, K. Rogerso nuomone, pedagogui svarbu: a) sudaryti mokiniui prielaidas atsiverti savo patirčiai; b) įtvirtinti vidinį vertinimo lokusą, atsisakant išorinių vertinimų; c) skatinti mokinius naujai jungti sąvokas, reikšti savo mintis, nesibaiminti prarasti vidinę autonomiją. Tada ugdytojai iš tiesų tampa galinga, bet nevaržančia atrama, laiduojančia vidinių galių kūrybinę plėtrą, integruojančią naujas patirtis, naujus žvilgsnius į savąjį „aš“.

2. Skatinti pedagogų dvasinę brandą. Bet pirmiausia ją reikia pažinti. Kaip ir visą vidinį žmogaus tapsmą, dvasinę brandą sudėtinga ne tik pamatuoti, bet ir apibrėžti. M. I. Rupniko teigimu, ji labiausiai pasirei-

kia sąmoningumu ir artimo meile, nes tai įgalina priimti kito asmens objektyvumą, t. y. laisvės ir nenumatomumo, pripažinimą. Juos „galime pasiekti išmintimi, pažįstama santykyje meilės dėka“, nes „meile mylimasis asmuo yra apimamas, bet sykiu nėra meilės sulaikomas, jis išlieka laisvas“, „meilė nesugriauna mylimojo, kadangi ji yra neatskirama nuo laisvės: meilė įtraukia į save laisvę. Nėra nelaisvos meilės ir, atvirkščiai, tikroji laisvės prasmė aptinkama tik meilėje“ [8, p. 122 ir 46]. Būtent todėl meilė gali paveikti savojo „aš“ kūrimą.

Iš to išeitų, kad dvasinę brandą tikslinga apibūdinti kaip sąmoningą mokinių meilę. Joje subtiliai susipina ėjimas savęs link (sąmoningas mokinio laikymas didžia vertybe) ir ėjimas pasaulio link (ieškojimas būdų, kaip šią meilę jiems suprantamiau išreikšti), kartu skatinantis ugdytinius laisvai ir saugiai ieškoti kelių savęs link. Suprantama, ši vyksmą pozityviai veikia ir kitos (dalykinės, mokslinės, meninės) pedagogo kūrybinės pajėgos, bet nie jos lemia pozityvų mokinio asmenybės tapsmą.

Skatinimas, kaip ir visa, kas giliausia esme žmogiška, esti vidinis ir išorinis. Be to, jis vienodai tinka ugdytojui ir ugdytiniui.

Vidinis skatinimas kyla išgyvenant visas kūrybingumo stadijas. Pirmoji, „eureka“, K. Rogerso žodžiais, būna tada, kai imama jausti mokinių atvirumą bei jų unikalų vidinį grožį. Antroji – „vieništumo, atsiskyrimo“ stadija, kai dvasiniai ryšiai su ugdytiniu pripildo visą pedagogo būtį, tarsi nustūmdami į šalį kitas problemas. Trečioji – dalijimosi – stadija prasideda noru apie tai kalbėtis, iš naujo patiriant džiugias vienybės su mokiniais akimirkas. Todėl labai svarbu, kad mokykloje būtų bendraminčių ratas, skatinantis pedagoginius ieškojimus.

Išorinis skatinimas – tai lyg šviesiausių tiesioginio ryšio akimirkų objektyvavimas.

Jis brangus kiekvienam kūrėjui, juolab pedagogui, audžiančiam dvasiniais siūlais. Čia svarbus bendradarbių, mokyklos vadovų, mokinių tėvų žodis, bet ypač reikšmingas valstybinis pedagoginio darbo prasmės supratimas. Šiuo atžvilgiu būtina tobulinti mokyklų ir mokinių veiklos vertinimo kriterijus, deramą vietą skiriant jų, kaip ugdytojų, misijai. Be to, reikėtų nepamiršti, kad pedagogų, kaip ir jų mokinių, asmenybiškumas gilėja, iškeliant, ką jie daro gerai, bei sudarant galimybes tai veiklai plėtoti.

3. Sudaryti sąlygas mokytojo dalykinio ir metodinio kūrybingumo plėtrai. Pažymėtina, kad ši pedagoginio darbo sritis ne tik labiausiai matoma, bet nuo pirmųjų Švietimo reformos žingsnių ir labiausiai remiama: įteisintas laisvas ugdymo metodų, formų pasirinkimas, supažindinama su pažangia pasaulio patirtimi. Tik ji, kaip ir kiekviena naujovė, ne iš karto gali duoti rezultatų, nes turi natūraliai susiliesti su mokytojo jau turima patirtimi, jo siekais, galimybėmis, įsitvirtinti teigiamais sėkmės išgyvenimais, ryškėti asmenybės savybėmis. Kitais žodžiais, susiliesti su pedagogo dvasine branda, kad ši savo ruožtu veiktų mokinių kūrybingumo tapsmą.

4. Peržiūrėti ugdymo turinio potencialą mokinių kūrybingumui žadinti. Žmonijos patirtis skleidžiasi tiesos, gėrio, grožio, šventumo įprasminimu. Instituciniame turinyje monopolis tenka tiesai, išreikštai mokslo pavidalu, o kitoms vertybėms skiriama labai mažai vietos. Žvelgiant į kūrybingumo ugdymą, ypač atkreiptinas dėmesys į grožio poveikį asmenybės tapsmui, nes svarbiausia jo paskirtis yra atskleisti tobulesnio gyvenimo viziją ir žadinti norą jos siekti. Todėl seniai pripažįstama įkvepianti meno galia. Meną kiekvienas žmogus gali suvokti pagal savo išgales ir nesijausti menkesnis už kitus. Sykiu didėja galimybės ne tik savitai pamatyti

pasaulį, bet ir originaliai bandyti jį tobulinti, įgyvendinant savo norus, požiūrius. Taip brandinamas kūrybinis potencialas, kuris įgalina kūrybingo asmens tapsmą. Tai labai svarbu pedagoginiu aspektu, nes taip sudaroma galimybė kūrybingumui plisti ir į kitas veiklos sritis.

Pažymėtina, kad meninis ugdymas turi galias šaknis Antikos pedagogikoje. Jam daug vietos skiria japonai. Mūsų Švietimo koncepcijoje aptakiai formuluojami estetinio ugdymo tikslai, nėra integruojančios estetinio ugdymo programos. Reikia tikėtis, kad ši padėtis vis tik keisis, o kol kas belieka meno linkme kreipti papildomą ugdymą.

Literatūra

1. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata. Vilnius, 1998.
2. Butkienė G., Kepalaitė A. Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius, 1996.
3. Lietuvos švietimo koncepcija. Vilnius, 1997.
4. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos. Vilnius, 1997.
5. Maceina A. Ugdymas kaip kūryba // Lietuvos mokykla. 1938. Nr. 1.
6. Navickas J. Dorovė ir vertybės. Roma, 1988.

Išvados

Kūrybingumas yra esminė asmens ypatybė, įprasminanti jo, kaip žmogaus, gyvenimą.

Kūrybingumas skleidžiasi dviem kryptimis – savęs ir pasaulio link. Pirmoji leidžia įprasminti savęs kaip asmens kūrimą, antroji – naujų daiktų, veiksmų ir santykių kūrimą ar esamą tobulinimą.

Pedagoginiu aspektu svarbesnė kryptis savęs link, nes sudaro pagrindą kūrybinei veiklai.

Mokinių kūrybingumo veiksmų daug. Pedagogams svarbu suprasti patį kūrybingumo tapsmą, brandinti savo dvasinį pasaulį bei plėtoti kūrybines galias, gilinti meninį mokinių ugdymą.

7. Rimkutė E. Ar ugdysime kūrybingą žmogų? // Mokykla. 1993. Nr. 2.
8. Rupnik M. I. Nesudegančio erškėtyno liepsnoje. Vilnius, 1997.
9. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. Пер. с англ. Санкт-Петербург, 1997.
10. Роджерс К. Становление личности. Пер. с англ. Москва, 1994.
11. Роджерс Н. Творчество как усиление себя // Вопросы психологии. 1990. № 1.

Creativity – the Important Pedagogical Problem

Summary

This article disclose the significance and some trends of creativity education. We present the results of

teenagers creativity and pedagogical precondition, which can influence this phenomena.